

УДК 21.15.69
ББК 86.31

Віолетта Блощинська
(м. Івано-Франківськ, Україна)

КУЛЬТ КАРПАТСЬКОЇ МАГІЇ ЯК ФЕНОМЕН ГУЦУЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядається сфера буття карпатської магії як феномену духовної культури Гуцульщини.

Ключові слова: *магія, магичні інструменти, мольфарство, знання, душа, мотив, погляд, жест, міміка, голос.*

У практичному відображенні будь-якої культурної спільноти відкрито чи приховано займає особливе місце специфічна (визнана або заперечена) духовна складова, пов'язана зі своєю традицією культурного буття – магією (чаклунством). Більшою чи меншою мірою, з великим або не дуже об'ємним вмістом напрацьованого (причинами появи, змістом, предметами, технологіями, методиками, аксесуарами, сенсом, призначенням, функціями) вона завжди присутня. Відтак може бути слабо помітною й видимою тільки за нагальної потреби для конкретного одноосібного споживача або надзвичайно активізується, коли колективна необхідність у ній зростає. Особливо в стресових чи екстремальних ситуаціях, коли відсутня професійна медична, психологічна, соціальна допомога, безсилий закон і паралізовані механізми державного життєзабезпечення. Тобто стан її присутності й вагомості в суспільному житті, у соціальних процесах час від часу, залежно від факторів життя та культурної потреби, завжди має місце.

Мета нашої статті полягає в намаганні поглянути на магію як результат контакту з таємничими силами загалом і гуцульську магію зокрема дещо під іншим кутом зору, власне, намагаючись не стільки структурувати її складові й виокремити значення в етнічному культурному просторі, скільки приділити увагу причинам появи, засобам і прийомам. Гуцульська ж магія, персоніфікована конкретними реальними суб'єктами, здавна називається мольфарство, яке практично стало за увесь період свого існування культом.

Вся історія людства свідчить про те, що без магичної практики та її потужного використання не виникав би час від часу прогресивний пласт цивілізаційних напрацювань, оскільки саме в надрах її робили перші кроки медицина, кулінарія, релігія, сільське господарство, мистецтво, астрономія, фізика, хімія, металургія, мінералогія і, навіть, математика.

Медицина запозичила в магії прийоми та технології впливу на людський організм методом “сліпого” і спонтанного, а надалі й свідомого впливу – за допомогою не тільки природних лікарських засобів, але й навчилася використовувати властивості й енергетичні потоки тих самих природних сил. І, головне, віру як духовний компонент оздоровлення.

Кулінарія – це й дотепер не завжди підвладний магичний процес приготування їжі, який не тільки насичує й позбавляє відчуття голоду, але й на межі таємничого індивідуального втручання і використання та залучення основоположних стихій (вогнь, вода, повітря) і природних утворень (камінь, рослина, земля) дарує людині смакову насолоду. Не кожному піддається кулінарна магія й це – факт. Може бути один рецепт, відпрацьована технологія приготування, але тільки в окремих людей вийде кулінарний шедевр.

Сільське господарство з його агротехнікою й напрацьованими знаннями про природу, погоду, клімат, від яких залежить саме життя людини, тісно пов'язане з давніми

магічними обрядами поклоніння землі, погоді, сонцю, вітру й воді та вшанування всіх елементів біоутворень, дарованих тією ж природою.

Мистецтво всім спектром створеного взагалі, це загальноновизнано, магічне за своїм впливом на людську душу через форму, колір, зміст, запах, смак і дотик. І найпотужніший його інструмент – це сугестія, легке або максимальне навіювання людині відповідного емоційного стану.

Астрономія народилася від материнської основи – астрології, яка впевнено стверджувала й стверджує про позитивний або негативний вплив космічних сил на особисті якості й долю людей. У сучасному виразі дія космічних сил на планету Земля визнана й наукою. Раціональне зерно, без сумніву, у цьому є, і сучасна наука такого підходу не відкидає.

Фізика й хімія (зокрема, на базі алхімії) як природничі науки отримали в спадок від магії первинні підказки про тривалий час, невідомі явища, сили, реакції та процеси, пов'язані з електромагнітними коливаннями, сферою магнетизму, таємницями звуку й світла, тепла й холоду, ферментації, біо- та фотосинтезу, гравітації.

Металургію й дотепер можна розглядати як ритуал чаклунства над поєднанням металу, вогню, технології та людського фактора, який, у свою чергу, сублімуючи елементи взаємодії, створює цілком новий кінцевий елемент творчого продукту. Для будь-якого живого організму необхідна присутність у мікрочасточках тих самих металів. Мідь, золото й срібло – давні магічні метали, які повсякчас оволодівають як тілом, так і душею людини, особливо два останні. Що вже й говорити про так званій масовий магічний психоз від їх споглядання й бажання володіти ними!

Мінералогія як одна з найдавніших наук, яка народилася на теренах Індії, незаперечно з глибини віків донині утвердила цінність і магічний вияв на людину дорогоцінних і півдорогоцінних каменів (мінералів). Відомо ж, як впливала їх магічна краса не тільки на долю окремих людей, але змінювала нерідко хід історії.

Стосовно останньої науки, себто математики, то вже здавна ведеться мова про магію чисел (уведену ще Піфагором) чи про таємничість “магічного” квадрата й енергетичну силу геометричної форми – піраміди.

Придїлила у свій час увагу таємничим містеріям і магії філософсько-релігійна наука есхатологія, суть якої присутня в індуїзмі, буддизмі, християнстві, ісламі й іудаїзмі.

Увесь, створений протягом багатьох тисяч років людьми на різних континентах і в окремо взятих культурах, релігійний пантеон як вагома частина духовної культури зі складною й містичною системою обрядів і ритуалів, пов'язаних з ним, найглибше проник у надра стародавньої магії. При цьому щодо контексту варто згадати таке: стосовно первинних форм релігії, таких як анімізм, тотемізм та фетишизм і магія, саме магія не тільки збереглася в усій своїй “красі”, але й потужно процвітає на просторах сучасної техногенної і прагматичної людської доби, наповнившись новими відтінками містичного й езотеричного, а нерідко й неокультурного.

Магічною силою (ще не пізнаною енергією) наділені численні предмети різної конфігурації, розміру, матеріалу виготовлення (натільні хрестики в християн, ладанки з мощами святих та ін.), які використовують люди у сфері матеріальної культури дотепер у всьому світі. Вони мають загальну назву обереги й амулети. Вважається, що вони накопичують певну енергію і її ж віддають.

Урешті-решт, магія – це саме життя з його загадковим (таємничим) кодом і до кінця не пізнаним процесом народження (зародження), переродження і смерті всього живого на землі. І як би наука не намагалася код життя розкрити, наразі він залишається

ще в полоні непізнаного. Мало хто в змозі заперечити, що магія “розлита” як у природі (екосередовищі), так і в самій людині (соціумі). Вони між собою, звичайно, переплетені, бо людина – частка природи й інколи взаємодіє з нею в особливому тісному контакті за умови, коли між природою й людиною досягається гармонія зв’язку. Магія – основа найтаємничішого людського почуття, яке називають божественним началом у людині – кохання. І як би не шукали розгадку у флюїдах, у гормонах чи ще в чомусь подібному, магія любові незаперечна.

Світу відомі імена людей, здібності яких нестандартні, незвичні, а відтак видаються достатньо таємничими, магічними. Хтось називає їх екстрасенсами, ясновидцями, провидцями, телепатами, цілителями – залежно від того, у якому руслі задатки себе виявляють і приховувати які носії вже не в змозі. Уміння, використання невідомих енергетичних й інформаційних потоків і сил на суто особистісному рівні закладено в таких легендарних і реальних людях, як І.Богослов, Нострадамус, Месмер, Ванга, Урі Геллер. Таємницею для науки залишається ефект “Р.Кулешової” і дивовижні здібності В.Мессінга. Про те, що таке власне магія, написані купи (“гори”, якщо можна застосувати таке предметне означення) книжок у царині наукової, белетристичної, публіцистичної та художньої літератури. Знято чимало кінофільмів у різних куточках світу як документальних, наукових, так і художніх – інтерес до теми магічної не спадає. Лише коротко нагадаймо, що магією ще стародавні греки називали таємничі (містичні) обряди, пов’язані із чаклунством, віщуванням (пророцтвом), вірою в уміння окремих людей підкорювати собі природні стихії, тварин і людей, відповідно до певного завдання. Себто магія – це той потужний арсенал, який призначений для розвитку вміння користуватися силами природи на користь чи шкоду людині.

Витоки магії настільки давні, що ні один учений не може назвати чітко й конкретно той час, коли вона зародилася. Але, швидше за все, це відбулося ще в добу верхнього палеоліту (близько 40–50 тис. р. до н. е.), що підтверджується археологічними знахідками стародавніх артефактів, пов’язаних з магічними ритуалами. Давня людина, яка існувала в просторі природи й боялася її неймовірно, жила серед непізнаних і складних для її розуміння явищ навколишнього середовища, ведучи складну боротьбу за виживання, інстинктивно й на рівні підсвідомості шукала порятунку та захисту в тих таємничих сил, які оточували її та впливали на неї звідусіль. Закладалися основи знань і пам’яті, а їх накопичення (нерідко за якістю дуже наївні, а часом і раціонально пізнані) дозволили таки утвердитися людству на планеті й не тільки вижити, але й почати перетворювати світ за допомогою тих самих таємничих сил, якими наповнене природне середовище. І найпотужнішим людським чуттям, яке зробило магію такою привабливою, став давній інстинктивний страх, природа якого явно амбівалентна – з одного боку, вона паралізує волю й сили людські, а з іншого, – змушує людину звертатися по допомогу до тих самих таємничих сил. Саме там, на зорі людської культурної еволюції, магія в способах і видах відображення через пізнання світу допомогла досягнути методом проб і помилок вервечку таких необхідних для життєзабезпечення людини видів діяльності, як скотарство, гончарство, хліборобство, етнічна обрядовість і специфічні звичаї й традиції, тісно пов’язані з умовами життя та колективною чи індивідуальною потребою в захисті від небезпек, комфортності укладу. Вищезазначене і є, фактично, концентрованою, фокусною, основоположною причиною появи магії загалом як своєрідного знання й практики оволодіння людиною знаннями про світ і його властивості. У ній також закладене й призначення магічного як способу оволодіння світом і захисту від його загроз або, принаймні, допомоги від його впливу чи попередження. Одрозуміти, варто відмітити, що чим більш скептично й нігілістично “твереза” наука нама-

галася відкидати магічну практику та її значення, тим більше виявлялася безсилою зламати “хребет” віри в чудодійне й таємниче, бо людську природу наразі змінити неможливо: цікавість, прагнення до оволодіння, бажання скористатися вміннями тих, хто володіє незвичним, страх перед природними силами притаманні людині від доісторичних часів. І в цьому немає філософського чи наукового парадоксу, бо діє зворотний принцип: чим швидше ми наближаємося до горизонту непізнаного, тим хутчіш він віддаляється від нас і тим привабливішим залишається.

Ще в Давньому Єгипті, у стародавній Індії здавна існували особливі групи людей, які безпосередньо займалися магією. Так, і в халдеїв мистецтво прогнозування набуло широкої популярності. Під час розквіту Стародавньої Греції ні пересічні жителі, ні володарі не обходилися без віщувань і пророцтв, магічних обрядів за участю оракулів і піфій. В епоху ж занепаду грецької філософії віра в магію сильно поширилася у Візантії, а в Давньому Римі магія виростала з культури етрусків, де найпопулярнішим заняттям на містичному рівні вважалося ворожіння по нутрощах тварин. У середні віки утвердилися астрологія й містичне цілительство, які в епоху Відродження набули неабиякої популярності, і це при тому, що домінувала над життям людей церква, яка будь-які відхилення від релігійних постулатів вважала ересю. На кожному континенті з’являлися свої маги, чаклуни, шамани, пророки й цілителі. В Африці, Австралії й у так званому Новому світі, не кажучи вже про Європу й Азію, магічні обряди та віра в таємниче активувалися час від часу попри всі заборони й боротьбу з ними. В Індії, до речі, магічне ніколи не зникало, воно твердо посіло своє місце в духовній практиці народу й навіть вплинуло своїми елементами на західну цивілізацію через ту ж віру в реінкарнацію душі, через засади Аюрведи та йоги.

Отже, у кожній національній культурі, у кожному цивілізаційному утворенні магічне було, є й, мабуть, залишиться. Оскільки це доведеться визнати й прийняти як факт, спробуємо звернути увагу та прискіпливо розглянути “під мікроскопом” його компоненти. Але в контексті мети нашої статті намагатимемося це зробити на прикладі гуцульської магічної практики – мольфарства. Останнім часом так зване чаклунство у формі традиційних українських практик – козацького характерництва та гуцульського мольфарства притягає до себе немало дослідників як в Україні, так і за її межами.

Витоки карпатського магічного дійства такі ж давні, як концентровані культурні поселення на території сучасної Гуцульщини, і сягають тисяч років. У надрах дещо закритого природного регіону (гірський ландшафт), певної ізоляції від інших етнічних поселень мольфарство таки мусило з’явитися як культурний феномен і як потужна система ЗАХИСТУ, ПРОТИДІЇ Й ДОПОМОГИ, можливо, єдиний осередок таємничої людської сили й енергетичної спроможності вирішувати поточні проблеми фізичного, емоційно-психологічного та громадського життя, а почасти й морального. І це також відповідає константному принципу – потреба (попит) продукує (породжує) допомогу (пропозицію). Відтак, на наш погляд, головна причина існування гуцульської магії (мольфарства) нині проста й банальна. Уявімо собі, що в країні в цілому й у карпатському регіоні зокрема вдало функціонує система державного менеджменту. Проте вирішення матеріальних проблем не приносить очікуваних результатів, соціальні програми виявляються недієвими, і релігія, на яку покладаються надії, виявляється слабкою. Не задовольняє соціальна інституція, попри всю свою активність та актуальність, у повному обсязі (чи в окремих аспектах) духовну потребу і, як наслідок, соціальні й особистісні протиріччя вступають у конфлікт, при якому вирішення його просто розмивається в людському середовищі, а психологічна напруга тільки збільшується. Небезпеку складають і формують не лише фантастичні, міфічні злі сили, а внутрішні “біси”,

які глибоко вкорінюються в печерні лабіринти душі, де й мешкає сила-силенна отих “мінотаврів” (слабкості, гріхи, недоліки загалом). Людина, а то й значна частина соціуму, виявляється охоплена “демоном меланхолії”, внутрішнім “ворогом ентропії”, а відтак на “загублене”, безсиле створіння нападають психологічні втоми, депресії, нервові хвороби, почуття відчаю та нудьги, приреченості, зневіри у власні сили, самотності, а то й ще гірше – “муляє” синдром суїциду. Допомога потрібна як людині, так і людству. Її шукають і знаходять. Хтось у реальному часі в спеціаліста – психолога чи священика, а хтось у майже міфологічному вимірі, де допомогу надає чародій, шаман, мольфар. Найкорисніше від такої допомоги – це не тільки соціальний контакт, а тонкий, делікатний діалог (віч-на-віч), який відкидає всю потужність техногенного впливу, заперечує могутність панування матеріальних речей, а пропонує тільки знання і вміння – від джерел природних. Вони прадавні й давно апробовані часом і вивірені засадою корисності (не користі!), що вже на первинній фазі контакту стають надбанням обох сторін, які зійшлися для духовного й практичного контакту.

Принагідно хочеться відмітити: по-перше, власна позиція стосовно чаклунства, магії та його персоналій визначена насамперед не симпатіями чи антипатіями, а виключно усвідомленням реальності його існування, певним рівнем цікавості стосовно безмежних спроможностей і виявів духовної культури, а по-друге, особисте бачення з відтінком позитивізму базується на християнському віровченні, у якому чи не головну роль у знаковому “месиджі” про народження Христа зіграли ті ж таки чародії, відомі як волхви, що не тільки провістили про прихід Спасителя, але й, навернені Божим промислом, власним прикладом принесення дарів для новонародженого Богодитяти, підкреслили цей факт, який і став широковідомим. Якщо існували містика, чаклунство й пророчтво за біблійних “сивих” часів, то чому вони мали б зникнути сьогодні, хоча суспільство в сучасному людському статусі стало прагматично техногенним і втратило багато колишніх духовних напрацювань? Отож не поспішаймо одразу заперечувати й відкидати того, що потребує широкого та глибокого дослідження.

Етимологічно терміни “мольфарство” і похідне від нього (або й навпаки) “мольфар” для пересічного українського громадянина дещо незвичні, однак у тлумачнику “Нового словника української мови” ми знаходимо посилання на слово “мольфар” (чарівник). Воно родом з карпатського регіонального діалекту і його вперше згадує М.Коцюбинський у романі “Тіні забутих предків”: “Ще бійка готова вийти з того та сварка, а з мольфаром лиш зачепись...” і тут же дається другий варіант трактування: мольфар – злий дух, чорт¹. Вирізняється перший висновок: спочатку з’явилася персоналія, наділена таємничими можливостями, а потім і практика чародійного втручання. Принагідно звернімо увагу на дещо розмиту, обтічну, сигнальну характеристичну поведінку мольфара, яку відмічає Михайло Коцюбинський (“... з мольфаром лише зачепись...”), бо вона несе в собі немовби два начала – позитивне та негативне й має насторожувати того, хто перебуває на “лінії зв’язку” з чародійником. І доброго мольфара варто остерігатися, а злого – і поготів. Отож визнавався активний суб’єкт, який міг внести серйозні корективи на позитивному чи негативному рівні в перебіг будь-яких подій.

І це логічно, бо без активного людського фактора ніякої культури в її формах і видах не існувало б. Тут же напрошується думка, що в часи розквіту класичної української літератури, себто у XIX ст., слово “мольфар” було відоме, а пізніше з об’єктивних причин (мова йде про добре знані історичні пертурбації) виявилось призабутим, адже не могла вся гігантська, спочатку “імперська”, а потім і “советская” державна система боротьби з релігією, “усілякою нечистю” та забобонами, визнавати існування таємничого й містичного й, тим паче, іншої сильної особистості, окрім правителя країни.

У світову історію увійшло чимало знаних постатей, життя і діяння яких пов'язані з магією. Безперервно вони викликають різні рівні оцінки та відношення до привнесеного ними в минулі часи чи сьогодні. Маги різняться станом “спеціалізації”, але об'єднані тим, що “працюють” у сфері нетрадиційного ремесла, дивовижного, загадкового й магічного просторів, звідки й черпають своє вміння, знання та кваліфікацію. Одні практикують як провидці, інші – як ясновидці, знахарі, відьми й відьмаки, астрологи, ілюзіоністи, екстрасенси та ін. При такій “професійній різношерстості” загальнообов'язковим для магічного (загадкового, чудодійного) простору є певний кістяк так званої магічної “споруди” – трикутник начал, у якому константними завжди будуть МАГІЯ, МАГ, МАГІЧНИЙ ОБРЯД. Магія первинна й притаманна всьому земному й космічному простору, але тільки тим, хто навчився чи вмів від народження таки чути, спостерігати, бачити і сприймати. Їм вона відкриває свої таємниці, тож маги постають вторинним джерелом сили. Але для того, щоб утримувати магічну силу, володіти бодай її часткою, магу необхідний потужний арсенал засобів, які розцінюються як третя складова конструкції.

Час від часу інтерес до карпатської магії набував у дослідницькій літературі різних форм, починаючи ще з радянських часів, – двозначними натяками, нині – прозорими висловами, розмитими підказками, де й що діється, що воно таки таємниче є, а буває й відвертими одкровеннями в так званій демонології. Усе частіше з'являються і друкуються в різних виданнях (серйозних і не дуже) інтерв'ю з тими, хто дійсно є або вважає себе мольфаром. На нашу думку, уявляти мольфарів (за умови, звісно, що вони істинні) прибічниками демонів і товаришем-попихачем суб'єктів різноликого “чортівського” табору, не слід. Світ – складний і неоднозначний, посилати навздогін магу негативний вердикт як науково, так й історично просто несправедливо й, зрештою, людськи некоректно. Правда як завжди суб'єктивна, а істина наразі – за межами об'єктивної реальності.

Карпатський край – достатньо велика територія, яка здавна заповнена особливою аурою природи з її гірськими хребтами, полонинами, віковичними ялинами, буками та дубами, рідкісними ендемічними рослинами, річками, джерелами, плоттю правічного каменю, особливою грою і феєрією світла й тіні, поліфонією звуків та їх відлунням, себто наповнений природною магією сили, серед якої жили й живуть з давніх-давен мешканці цього краю. Тому нічого дивного немає, що саме в такому осередку, у такому природному середовищі виникла чародійна практика мольфарства й стала невід'ємною складовою гуцульської культури. Окрім того, християнство, яке ввійшло в духовне життя гуцулів, назавжди поєдналося з елементами язичницької світоглядної практики й подекуди свідчить про “...насиченість фантастикою щоденного життя і світогляду гуцулів, багатство їх міфології...”².

До реєстру постатей, які наділені магічною силою, гуцульський світогляд вносить: знахарів, примірників, баїльника (ворожбита), моцаря (велетня могутнього) – хоча дехто з дослідників вважає його фантастичним персонажем, заклинача хмар, громового віщуна, шептуна, власне мольфара, відьму (відьмака), “законніка” (у Польських Карпатах), “...ktory...zbieral ziola...”³. Стосовно останньої персоналії, то достеменно не відомо, чи належить той таємничий чоловік до роду людського, чи є лісовиком-перевертнем або й справді демонологічною постаттю, бо одне вирізняє його – вміння, незбагненно для ока й розуміння, швидко зникати з поля зору спостерігачів, але в пам'яті народній такий образ закарбувався. Хто знає, можливо, варто таку постать порівнювати до відомих і легендарних українських гуцульських чугайстрів.

Власне ж мольфар як могутній маг оцінювався явно неоднозначно – йому нерідко приписували швидше злу, негативну для людей силу. Проте “...в багатьох гуцульських сюжетах...мольфар виступає не як покірний виконавець волі чорта, а часто як його повелитель, що владно і з підкресленою незалежністю користується послугами “нечистої сили”⁴. До характеристики мольфара як мага в горизонтальному та вертикальному зв’язку добра та зла можна повернутися дещо пізніше. Так чи інакше вона звісно ж, буде суб’єктивною.

На рівні не тільки наукового розуміння, але й людського уявлення появу (народження) справжнього мага можна розцінити як виділення окремого індивіда зі свого ж таки людського середовища у власний світ, наповнений особливими знаками та символами, образами й химерами, видами та фантазмагоріями, де тісно переплітаються добро й зло, фантазії та реальність, мрії й бажання, потреби й обов’язки. Інакше кажучи, вибір чародія на вектор слугуванню і використанню містичного – це маршрут до самого себе, до свого єства й пізнаного або спонтанного призначення. Будь-який чародій мусив би бути наділений особливою потужною емпіричною чуттєвістю (добрим зором, ідеальним слухом, спроможністю тонко відчувати запахи, дотики, чітко, диференційовано розпізнавати смаки), мав би володіти міцною пам’яттю, потужною волею, неабиякою харизмою (магнетичною привабливістю особистості), вродженим талантом психолога – знавця “душ людських”, знаннями законів природи й усвідомленням своєї місії. Хочеться додати, що мольфар як особистість має бути ще й гламурним. У цьому випадку мова йде не про екранно-телевізійний гламур сучасної “еліти”, а про істинну привабливість не тільки у фізичному вигляді чи одязі, а й у манері поведінки, в окресленні сукупних рис, притаманних оригінальній людині. Принагідно нагадаємо, що слово “гламур” давнього походження (із часів кельтів) і зі стародавнього шотландського означає “чари”, “прихована, вигадливо красива магія”. Свого роду, саме це композиційно й презентує візитну картку мага, яка зовнішньо відображає внутрішній зміст: знання, розум, душу, мотив, погляд, жест, міміку, голос, рухи.

У мольфарі повинні кипіти, швидше, не пристрасті, зумовлені подякою за добро чи помстою за зло, а викристалізовуватися стоїчні підходи до життя, моральні засади та соціальні принципи, бо мольфару, як і всім іншим людям, притаманна максимально насичена гамма людського буття, окрім однієї складової – ІСТИННИЙ МОЛЬФАР – САМІТНИК. Саме в цьому аспекті, ми особливо погоджуємося з твердженням С.Вінченца: “Несподівані зв’язки, споріднення й переплетіння поміж ними навчилися розпізнавати допитливий розум гірських мудреців, з племені, що від поколінь перебувало в самотині”⁵. Так, певний етап свого життя майбутній чародій може жити звичайним життям, мати родину, займатися господарством, дбати про дітей. Але рано чи пізно настає пора, коли він мусить усамітнитися, бо без такої усвідомленої ізоляції з його природних незвичайних здібностей не розів’ється магічний талант. Сили й у нього не безмежні, а розподіляти їх порівну між звичним життям і буттям містичним практично неможливо. Істинний магічний талант (як і будь-який інший) потребує тиші й самотності, зосередженості й комфорту в душі, інакше “зашарпаний” і “засмиканий” маг розпорошить, а то й утратить свою чародійну силу. Можна було б одразу й дорікнути представникам мольфарського племені, а то й звинуватити в так званому “рафінованому”, вихолощеному егоїзмі, що явно не на користь їх характеристики, але самі ж шукаємо й виправдання цього. Окрім того, визнаємо притаманний їм егоїзм, проте не зовсім у звичному форматі. Можемо назвати таку ознаку вдачі, рису характеру не просто егоїзмом, а розумним егоїзмом, який зумовлений специфікою діяльності чи роботи в царині магічних сфер. Що ж можна вважати розумним егоїзмом? У зазначеному кон-

тексті – це раціональність у підходах до творення думки, магічного задуму, ідеї, які, у свою чергу, передбачають і розумні діяння, тобто такі, які несуть у собі раціональне зерно й не порушують балансу потреби та віддачі.

Відтак розумний егоїзм постає диктатом певних інтересів над певною особистістю зокрема й суспільством загалом. Мова ж іде про людину розумну (мольфара вся культурна духовна історія гуцулів саме називала мудрим чародієм), яка втягнута в ту чи іншу спільність і таким чином є заручником свого роду “суспільного договору” як системи взаємних прав й обов’язків. Такий “договір” постає між тим вищим (і загальним) стандартом поведінки, який підіймає індивід над конкретністю його життєвих ситуацій. “Договір” мольфара – це, найперше, угода із самим собою, своїм другим “его”, своїм аватаром, а вже потім – з тією частиною суспільства, яка найближче контактує з носієм. І десь цей договір мусить містити положення не тільки про обов’язки сторін, але й ступінь захищеності учасника договору від наслідків форс-мажорних обставин. А екстремальних ситуацій у мольфара, вважаємо, не бракує. Вони самі знаходять його, якщо він їх ігнорує. Так що приватна користь у мольфара хоча й визначає головну суть такого договору, але, забезпечуючи собі найбільший обсяг прибутку (найперше духовної користі), активний “розумний егоїст” – більше чи менше – тим самим дає прибуток іншим. Єдиною умовою такої дільності повинно слугувати “Золоте правило” взаємин з огляду на принципи “Не нашкодь” і “Збагачуючись, допоможи” – “Не понівеч те цінне і корисне, що вже створене до тебе, або і тобою самим раніше”. Звісно ж постає питання: чи слугує?

Можна, характеризуючи сукупний духовний образ мольфара, посилатися на будь-яке серйозне наукове видання, чудову й копітку дослідницьку працю, однак уявлення запропоновані в них будуть неповними, а подекуди й не завжди істинними тому, що найцікавіше звернутися до першоджерела, до носія гордовитого імені мольфар. Себто, дуже корисно побачити, почути й зрозуміти те, як виглядає сучасний мольфар, що він каже, як живе, як ведеться йому в цьому світі й головне, чим же насправді він займається. “Мольфар” – це однойменна назва фільму із циклу “Карпатські ознаки”, основною темою якого є достатньо наочна й цікава інформація про лікувальні властивості карпатських трав, способи їх збирання, технології приготування та використання. Кінострічка була створена за підтримки королівства Нідерландів, а в жовтні 2005 року отримала друге місце у Всеукраїнському телевізійному конкурсі “Зелене досьє”. Головний герой, вірніше виконавець ролі (своєї) мольфара Михайло Нечай, з тієї частини Гуцульщини, де Чорний Черемош зливається з Білим на території Верховинського району. Мешкав Нечай у с. Верхній Ясенів. На жаль, знаний майже на увесь світ М.Нечай помер від руки вбивці-маніяка. Добре, що встигли задокументувати на кіноплівку цю непересічну постать у фільмі та зберегли для історії прихильники гуцульської магії інформацію про нього на сайтах в Інтернеті й інтерв’ю з ним у різних часописах.

Вважаємо, найкраще вдався опис мольфарства та світлого мольфара (на основі тісного контакту з Нечаєм) Громовиці Бердник, яка видала цікаву книгу-опис, своєрідне дослідження гуцульської магії й сміливо ствердила, попри “науковий” критично-заперечувальний вирок, що карпатська магія була й існує. Не будемо переповідати сюжет авторки книги “Знаки карпатської магії” (її варто прочитати) – кровної та духовної спадкоємиці феноменального українського письменника Олеса Бердника, який усім своїм єством і творчістю занурювався у витoki таємничої української духовної практики. Проте, за допомогою письменниці, теж наважимося поглянути на найголовніше з точки зору пізнання мольфарства – магічну практику. Тобто чим вона забезпечується й чи можна це забезпечення аргументувати?

Хочеться зазначити, що основою магічної гуцульської практики є СУБЛІМАЦІЯ ЗНАННЯ, ДОСВІДУ Й ВОЛІ. Це – прерогатива роботи мольфара чи, вважаймо, його ремесла.

Що ж складає суть мольфарського знання? Звісно, що це не тільки інформація про світ загалом і гуцульський край зокрема, яка всмоктується по крихті від самого народження й до останніх днів життя. Цеглинка до цеглинки формує рівень розуміння соціальної специфіки регіону, законів природи карпатського ландшафту. Це не тільки ази пізнання проявів та утворень багатовидової культури, а й ключове – пізнання через самоідентифікацію: хто ти є; що ти є; як ти є. Без критерію відповідальності самоідентифікація мольфара не відбувається.

Хто ти є? Початковий крок майбутнього мольфара до усвідомлення своєї містичної природи. Напевно, у кожній людині закладене магічне начало, але не кожна людина спроможна його активувати та відчутти. Причин для цього невтішного усвідомлення досить багато. Проте, коли фактори й обставини сприятливо складаються, коли особа стає особистістю, коли вона визнала в собі та прийняла для себе присутність неординарних здібностей, вона стає тим, ким їй, можливо, призначено бути – магом, чаклуном (мольфаром).

Що ти є? Другий крок, якого не оминати, і він стосується якості подальшого буття. Себто необхідності вибору магічного образу в площині такого наболілого вектора “добра чи зла”. Іншими словами, рано чи пізніше, але чарівнику доведеться робити серйозний вибір. Звісно ж, він знову ж таки залежить від виховання, самовиховання, енергетичної сили, духовної якості соціального оточення, моральних принципів і засад, які закладаються в людині, і від ролі тих самих чинників (факторів), у полі яких перебуває людина, наділена незвичним даром. Простіше кажучи, цей крок стосується надання допомоги людям і природі, яка цього потребує, або нанесення шкоди природному чи людському середовищу. Стане чаклун “світлим” або “темним” чи “сірим” (хитким, амбівалентно проміжним між першою роллю і другою соціально-морального вибору) – ось такий складний ступінь якості сходження по драбині мольфарської “кар’єри”.

Як ти є? Третій крок, стосується ступеня ремесла, майстерності, який, у свою чергу, визначається нахилами діяти надалі в тій чи іншій сфері магічного, тобто обрання магічної ролі, згідно з градацією вже добре описаної магічної практики в різній літературі, і підбору інструментарію, який реалізує цю роль.

“Мольфарство, – підкреслює Г.Бердник, – як і будь-яка інша традиція, що пов’язана з магією, пливе у двох річищах: є мольфари “вроджені”, яким їхній дар і майстерність перейшли у спадок від предків, і є “вивчені”, тобто, люди зі схильністю до магічного мистецтва, котрі перейняли цей дар від когось”⁶.

Магічний досвід – це, як і в будь-якому діянні, тривалий процес, для якого потрібні як знання, так і звичка виконувати необхідні дії, напрацьований механізм віддачі. У зазначеному контексті під досвідом слід розуміти формування на основі загальних знань і специфічної понятійної бази системи навичок, умінь і прийомів, які, тісно поєднуючись поміж собою, забезпечують магічну діяльність того чи іншого профілю.

Воля для мольфара – це обов’язкова умова існування в просторі й часі його неабиякого дару. Оскільки воля не тільки поширене слово загального використання, а й термін науковий, категорія психологічна, то під нею розуміємо цілеспрямований й усвідомлений вплив не лише на інших, але й на самого себе. Зрештою, воля для мольфара – це та енергія самовіддачі, яка діє за принципом зворотної дії: отримав – віддай. Воля постає як потужний чинник циклу завершення самореалізації, за допомогою якого долаються прості й такі звичні людські якості, оцінити які можна швидше негативно,

ніж позитивно, і це стосується лінощів, байдужості, невпевненості – насамперед. Воля для мольфара, як вмикач для електричного струму, дає йому живлення, життя, випускає накопичену енергію. Воля, як енергія, володіє, як і саме життя, якістю необмеженості, безкінечністю. І саме воля робить людину розумною та активною, а мольфара корисним (шкідливим) по суті та винятковим щодо якості. У волі, як сказали б філософи, переплітається багато такого, що не піддається раціональному поясненню, а емоції й почуття, думки та бажання перепливають з хвилі (площини) свідомого на хвилю підсвідомого, імовірного й неймовірного. Пам'ятаймо ж, що буття людині не тільки дано, воно людиною вибирається й твориться, відтворюється. Мольфар однозначно фокусує свою волю за допомогою почуттів (приятні чи неприємні), задоволення чи невдоволення, а почуття, у свою чергу, невід'ємні від власних і чужих переживань і їх ніяк не можна підмінити усталеним, нехай навіть фундаментальним теоретичним знанням. Переживання для мага – це пожива для його волі, це – напруга його серця і розуму, мислення та чуттєвості й саме, дякуючи їм, чародій виходить за межі стандартної індивідуальної обмеженості, вивільнюється зі звичних побутових лабет обов'язків, щоб потрапити в лещата магічної залежності, в якій теж свої межі, свої правила, своя традиція і свої обмеження – власний мольфарський канон. При цьому мольфар змушений поєднувати час реальний і міфічний, породжуючи безкінечність, інший пласт виміру, у якому він якщо не господар, то виконавець однієї з головних ролей. Ось так і доводиться мольфару постійно перебувати в русі, спочатку навмання, майже наосліп пізнавати самого себе, усвідомлювати та приймати для себе в собі незвичне, визначатися в просторі добра й зла, накопичувати знання та досвід, орієнтуватися між потребою й необхідністю, плекати волю, накопичувати запаси енергетичної сили й творити власний світ і корегувати свою людську матрицю, гармонізуючи її з природою навколишнього світу, підбирати традиційно усталений і віднайдений власноруч магічний інструментарій.

Найвартіснішим для більшості людей, які цікавляться мольфарством, актуальним залишається саме арсенал засобів, інструментів, якими користується чародій. У Г.Бердник він досить докладно описаний і його можна класифікувати. У цілому, не деталізуючи, варто все ж зазначити, що “зброя” мольфара поділяється на кілька груп, які виокремлюються в класи (матеріальні/нематеріальні) – у них перебувають ті чи інші засоби (інструменти), а саме:

- пластично-речові;
- графічно-символічні;
- фізичні;
- жестикуляційно-мімічні;
- звукові;
- біологічні.

Пластично-речові інструменти можна розцінювати як артефакти мистецько-ритуального призначення і їх перелік чималий. Зокрема, скульптурні зображення малих форм (зручні у використанні магічного обряду): хрестики, свічки, ножі, персні-каблучки, зап'ясткові вервечки (з різнокольорових ниток та намистин і металевих пластин), глечики, тарелі, миски, макітри, ступи, сопілки, трембіти, дрімби, рахви, ікони. У більшості випадків ці предмети слугують для “відбиття зловісної атаки”, оберегу, а то й нападу.

Графічно-символічні інструменти, очевидно, мають найдавнішу за відліком часу історію і містять у своєму арсеналі близькі до старовинних символів знаки, властиві як багатьом світовим культурам, так і суто карпатським “графіті”, притаманним саме цьому

регіону. Найшановнішим дотепер вважається потужний символ “громового колеса” – його зображення можна віднайти на тарелях, скринях, в оздобі гуцульських колісок і ліжок, на вікнах. Правічні символи, які містили прихований сакральний зміст, широко представлені в семіотиці та палітрі гуцульських вишивок, де сукупно відігравали роль не тільки конфігурація знаку, але і його колір. Такий самий таємничий характер захований, але яскраво презентується на гуцульських писанках, де є така галерея комбінацій, що дух захоплює й дивуєшся від невичерпного джерела давньої символічної традиції. Загадкою для вчених наразі залишаються зображення на так званому Писаному камені на Скелях Довбуша, і таких езотеричних місць на Гуцульщині чимало, але вони відомі тільки тим, кому належить про них знати. Місця сили (геопатогенні зони) ще очікують на своїх дослідників і, хочеться думати, дочекаються, а поки що ховають свою таємницю і нуртують думки та душу попри плин неблаганного часу в багатьох ентузіастів-дослідників у пошуку того ж таки таємничого, магічного.

Фізичні інструменти як магічні засоби – це природні елементи, одвічні для магічних ритуалів у всього людства без винятку. Звісно, який обряд без вогню? Гуцульська ватра здавна охороняє, освітлює, просвітлює, лікує та запобігає багатьом життєвим негараздам, пов’язаним з побутом, фізичним станом і соціальними факторами буття. Символ вогню як очисної сили універсальний в історії всіх релігій. Вогонь забезпечує життя всьому живому й так само знищує його. Сила вогню лежить в основі Всесвіту й, з точки зору навіть традиційної науки, вогонь – це енергія, розлита в кожному атомі Всесвіту та в малій дозі сконцентрована в людині, тим самим забезпечуючи еволюцію її фізичного стану та духовності. Загадкою для науки дотепер залишається вміння деяких людей брати вогонь голими руками, ковтати його й танцювати на розпеченому вугіллі босоніж. У якому б вигляді вогонь не використовувався (свічка, багаття) – ця чиста енергія невід’ємна складова всіх чаклунських ритуалів і товариш та ворог звичайних людей. Недарма говорять, що можна довго споглядати (майже безкінечно), як палає і витанцьовує вогонь, біжить і перекидається вода, височіють і, ніби плывуть серед неба, гори. Магічну силу має земля! Хто заперечить? Вона завжди була цінною і силу дає (віддає) тому, хто біля неї працює, живе на ній, шанує й береже. Дрібка землі – прадавній елемент, який супроводжував людину в мандрах, задіяна під час багатьох ритуалів, обрядів.

Вода – одвічний “акумулятор” і “ретранслятор” інформації. Цей елемент природи з давніх часів слугував людям для магічних ритуалів на всіх континентах і справно “виконує” цю функцію в сучасних наукових дослідженнях. Фізика вже довела цю природну (містичну) властивість води. Язичництво остаточно не зникло з духовної практики людства й, за стародавньою вірою, вода так само, як і вогонь, очищує тіло й середовище, водночас даруючи життя. “Свята вода” чи чиста субстанція з гірського джерела, настояна на місячному промінні, – неодмінний атрибут у практиці мольфара.

Якою ж дивовижною силою впливає на стан людини естетично, інтелектуально й психологічно та чи інша пора року, час дня – ранок, вечір, ніч, коли сили природи своєю магією спроможні розбурхати поснулі почуття, збудити фізичні сили, активувати думки або “викопати” з надр людської сутності творчі здібності й таланти. Про магічну силу небесних сил відомо не тільки поетам і письменникам, але й науці. Особливо це стосується космічного супутника Землі Місяця. Від його фаз залежить як фізичне, так і духовне здоров’я людини – це вже визнаний факт. Тримати руку “на пульсі місяця” вдається тільки вибраним, хоча давня традиція відобразила в народній пам’яті просту констатацію: коли фаза місяця “молода” – вона сприятлива для здоров’я людини, для посіву й вирощування рослин, можна сміливо починати зміни. Фаза на “старий” місяць

явно несприятлива й під час її тривання слід жити в ритмі з місяцем, не здійснюючи ніяких кардинальних перетворень, адаптуючись із середовищем. Мольфар уміло використовує народні традиційні знання про сили фізичні (у даному випадку), природні, доповнюючи їх тією інформацією, яка вже є власним здобутком, власним “відкриттям”.

Жестикуляційні інструменти, звісно ж, одні з найдавніших, тобто давня властивість людей і давня семіотична система передачі інформації. Фактично, жестикуляція – це набір різних механічних прийомів, які виконують руки. Більшість людей жестикулюють, доповнюючи свою розмову. Жестикуляція як зовнішня ознака може багато повідомити тому, хто вміє її розшифровувати. Жестикуляція в середовищі мольфарів також грає роль не тільки сигнальної системи як у більшості людей, але й має ще інше призначення – магічно-ритуальне, як головний інструмент впливу або частка процесу, залежно від складності його призначення. Більшість жестикуляційних прийомів, на перший погляд, здадуться простими, а то й примітивними, проте для непосвяченого вони не мають ціни й тільки для “спеціаліста” – мага складають певну вартість, оскільки “працюють” здебільшого в сукупності з іншими прийомами. “Танець” рук з його вивіреними й відточеними магічними “пасами” інколи домінують у практиці мольфара, а найчастіше постає як компонент складного обрядового дійства, у якому задіяні багато “інструментів”.

У мольфара в арсеналі завжди при нагоді прихований і ще один інструмент – погляд, виразник його суті. Погляд сильної, наділеної можливостями внутрішньоцілісної і конкретно мотивованої особистості (відьомський, циганський, лікарсько-гіпнотичний, психотерапевтичний) може володіти як інформаційним, так і фізіологічним впливом. Учені з-за кордону, проводячи лабораторні дослідження щодо властивостей погляду, виявили, що так званий “прискіпливий” погляд у потилицю людини, який відчувають люди з тонкою нервовою організацією, призводить до змін електричного опору на шкірі. Магнетика – та й годі! Недаремно ми, відчуваючи потужної сили погляд, обертаємося, шукаючи його носія. То що ж випромінюють очі мольфара? На теоретичному рівні силу магічного погляду можна було б оцінити як зворотне випромінювання з очей – короткохвильове коливання, подібне до рентгену чи лазера, яке впливає на центральну нервову систему, мозок і роботу всього організму.

Звукові інструменти мають багатошарову сферу використання. Насамперед, це – музика, яка, імовірно, у системі комунікації та відтворення навколишнього середовища посідала перше місце в емпіричній практиці цивілізаційних засад, хоча спочатку виконувала утилітарну роль. Людина навчилася сприймати зовнішній світ, трансформуючи його через внутрішню властивість слухати й імітувати природні звукові форми. Водночас музика в людській практиці не тільки імітує, але й створює такі звукові форми, які в природі відсутні. І забезпечуються вони не тільки голосом, а й музичними інструментами. Мольфари використовували й надалі використовують у своїй практиці переважно унікальні музичні пристрої – дрімби, які здавна вважалися народним музичним інструментом широкого використання. На перший погляд, дрімба – простий механізм, але його звукове коливання має особливу інтонаційну природу, описати словами яку дуже важко. Її треба саме слухати, бо дрімба не тільки звуковий відтворювач, не тільки передавач внутрішнього емоційного стану душі, але й енергетичний пристрій, що передає ритміку й коливання природи, самого Космосу.

Проте найпотужнішим інструментом мольфара постає невід’ємна людська культурна властивість – голос, слово та його енергетика. Слово, мова – це дуже істотний, вагомий і багатовимірний результат духовного напрацювання. У мольфара слово, з його вмістом (ідеєю, змістом, сенсом, забарвленням, призначенням), відіграє коло-

сальну роль у двох рівнях використання. По-перше, – це зброя і ніякого негативу в тому немає. Згадаймо Лесю Українку та її чудову віршовану оцінку мовного елемента у функціональній оцінці призначення: “Слово, моя ти єдина зброе...” І це справді так, тому що навіть на побутовому рівні міжособистісних комунікацій саме слово може в окремих випадках вирішити те, що не вдається іншим засобам впливу, зокрема, фізичному чи хімічному. Слово в мольфара – це “...примівка... – від слабкості. Від невдачі, від “недорібку”, від невезіння в житті чи в любові. Обирається вона залежно від характеру мольфування й може нести благословення чи прокляття. Народна приказка говорить: “Слово – лічить і слово – калічить”. І це – абсолютна мольфарська мудрість”⁷. Мольфара, звісно ж, не назвеш філологом чи лінгвістом, але трохи психологом, педагогом, який уміло використовує мову. Можливо, на рівні інтуїції мольфар, використовуючи мову, її енергетику, відповідно до місця, часу та мети, впливає на людей за допомогою “ефекту плацебо”. У сучасному розумінні, де психологія почасти владарює в оцінці багатьох виявів суспільного життя та позитивних (за результатами того ж таки психологічного впливу) як наука зазначає що, основою плацебо, його підґрунтям, базою для активації є потужний людський чинник – віра в диво. Віра в цілителя, віра в обереги, віра в процес таки мають чудодійну силу й це – доведений медициною факт. Загалом у процесі застосування плацебо важливий саме стан людини, на яку спрямований психологічний прийом, ураховуючи її потребу в оздоровленні або одержанні того, чого вона так палко потребує.

Плацебо, варто нагадати, використовував сам Ісус Христос і прийом мав характер звертання (“Мир вам...”) і замовляння з відтінком психологічної провокації (“Кинь в мене каменем, хто без гріха...”) і воно спрацьовувало дуже дієво та позитивно. При цьому формувався відповідний не тільки індивідуальний, але й колективний емоційний настрій, за яким приходило усвідомлення того, що відбулося, і надовго залишало свій слід у душі. Тож найчастіше й мольфар практикує замовляння, і його сила подекуди виявляється теж дієвою. Здавна за допомогою “чарівного” слова мольфари лікували важкі хвороби, буквально “замовляли” хворі зуби, зупиняли кров, зцілювали “біснуватих” – людей з тяжкими психічними розладами. Зовсім неймовірним видається замовляння деяких природних явищ – спинити чи закликати дощ, розігнати хмари. Працює, але чи той результат – просто збіг обставин, чи дійсно потужний магічний (енергетичний) викид у бік об’єкта особливого виду інформаційного посилення – наразі важко сказати. Виглядає так, що в одній таємниці заховані інші таємниці.

Хто б заперечував, що цілющу (магічну) силу має молитва? З точки зору індійської духовної практики (і на погляд сучасної психології) можна вважати, що молитва, замовляння і навіть закляття (прокляття) – це своєрідні мантри, які мають різний за призначенням й енергетичним забарвленням характер. З погляду фізики, позитивний характер мантри визначається високочастотними вібраціями й молитва постає як потужний інструмент медитації, а за цілющим впливом вона подібна до класичної музики, яка очищує душу, надихає, підносить, оптимізує внутрішні ресурси людини. Близькі до молитви слова кохання, які дають потужний приплив позитивної енергії. Педагогіці добре відомий заохочувальний прийом словесної винагороди у вигляді визнання хорошого вчинку, подяки за певні досягнення, позитивну характеристику особистості – він “працює” майже як універсальний педагогічний метод виховного впливу. Немає сумніву, що будь-яка мантра “працює за сумісництвом” як сугестивний прийом – навіювання або самонавіювання. Мантрою можна захиститися від страху, агресії,вилікувати депресію, змінити поведінку, ставлення до суб’єкта чи об’єкта, переоцінити процес, ситуацію. Ім’я людини, яке називається з позитивним відтінком – теж мантра,

бо несе в собі високі вібрації конкретної особистості, його суті й неповторності. Відомі мантри з низькочастотною вібрацією і їх використання, на жаль, явно негативні. Насамперед це стосується банального мату (неформальної й брутальної лексики) – нічого приємного для вуха не має, але ж використовується повсякчас. З тих самих біблійних часів явно негативно “працює” прокляття, хоча, як переконують уже психологи, діє за принципом бумеранга й відображене в народній мудрості: “Що посієш – те й пожнеш”. Мольфар творить молитву, звертається до вищих сил усією своєю духовною сутністю, бо без палкого словотворення і віри, очікуваного не відбудеться. Слово мольфара вагомим має можливість привнести до людей і природи як позитив, так і негатив – його вібрації, інтонаційність, комбінації букв, ритміка вимовляння впливають на світ астральний, а затим духовний і матеріальний.

Біологічний інструментарій мольфара насамперед викликає в пам’яті приємний “кольоровий спогад” про гуцульську писанку, яка створюється на матеріалі звичного біологічного походження – яйця.

Зрештою, яйце практикують як сильний інструмент магії багато чарівників різного рівня спеціалізації, навіть бабці-шептухи. Загалом його призначення – відвернути хворобу, зняти “чорне” закляття (вроки). І що цікаво – допомагає там, де офіційна медицина безсила. У мольфара яйце – звичний атрибут магічної практики, але не все так просто з його використанням. Багато що з маніпуляцій над біопродуктом залишається “поза кадром” уважних очей – навіть для прискіпливого спостерігача.

З тотемізму, який на початку людської доби змушував діяти за законами природи – шанобливо співіснувати зі світом рослин і тварин, донині в магії Карпат збереглося його відлуння в символіці форм поведінки, зовнішньому відтворенні образу та специфіці буття і впливу на довкілля реально існуючих живих створінь – ведмедя, вовка, кози, kota, орла (беркута), сови (сича). Мольфар, пізнаючи зоо- та орнітосвіт з його механізмами взаємодії, реконструює знання в складні ритуали, обряди, запозичуючи гамму енергетичної оптимізації магічного дійства й тим самим моделює свої стосунки зі світом людей та природи.

Безсумнівним скарбом для мольфара при будь-якій внутрішній чи зовнішній потребі є рослини, магічною силою яких він оздоровлюється, підживлює свою магічну енергію й допомагає людям. Класична “ботанічна” класифікація давно представлена в практиці народної медицини з використання дерев, квітів, кори, коріння, бруньок, трави загалом і при цьому без традиційного наукового підходу в оцінці характеристичних властивостей тих чи інших рослин – на підґрунті того ж таки давнього мольфарського досвіду диференціювала представників рослинного світу на дві групи: ті, що допомагають, віддаючи свої корисні властивості, і ті, які використовувати не слід. В останньому випадку можна говорити про так звані рослини-вампири. Однак не тільки прагматична фармакологічна властивість рослин цінна, – усвідомлювали давні мольфари, але і їх магія. І це при тому, що, будучи жителями віддалених гірських районів, вони не знали про дослідження над представниками флори Парацельса, Бакстера, Бозе, Кирліан, які сукупно на основі експериментів довели: рослинам притаманна особлива енергія, їх ауру можна сфотографувати, вони мають систему чутливого реагування на різні механічні, фізичні та больові подразники й здатні переживати емоції та жити в гармонії з тими, хто ними опікується й позитивно відноситься. У доробку кожного мольфара є не тільки загальновідомий, але й свій власний, перевірений часом та якістю використання “набір” рослинних інгредієнтів, без яких не можна виконати той чи інший ритуал. На перший погляд усе може здатися дуже простим, а насправді до лікарського кошика так просто не покидаєш будь-яку рослину. Потрібні тільки ті, які так

влучно й так красиво називають “чар-зілля”. Окрім того, потрібно чітко знати, яка рослина в чому допомагає, коли збирати, як зберігати, у якій формі використовувати, як довго має тривати “сеанс” її застосування, яка доза, коли приймати, із чим поєднувати та яка симптоматика впливу на організм чи середовище. І це виглядає як цілісна й фундаментальна система знань, яку хочеться велично назвати народною наукою зцілення та оздоровлення, охорони й натхнення. За сотні, а може й тисячі років був старанно підібраний і скомпонований велетенський, розгорнутий список цілющих і корисних рослин, без яких й офіційна фармакопея не мала б життя, а медико-хімічна промисловість просто не народилася. Пересічна людина, як правило, має дуже обмежені, або уривчасті, епізодичні уявлення про лікувальні властивості добре відомих широкому загалу рослин, а мольфар – чітко, майже навпомацки, за обрисами й формою знає, для чого придатні дерева, кущі, квіти, трава. У списку корисних дерев особливо допомагають дуб, береза, верба, калина, липа – їх багато й кожне має своє призначення. Незвичайною містичною властивістю наділена омела, хоча вважається ліаною-паразитом, але в народній традиції кельтів – священна рослина друїдів. Каталог корисного зілля, у якому чітко перераховані базові лікарські рослини, такі як полин, звіробій, ромашка (рум’янок), м’ята, бузина, папороть, лепеха (аір, властиво “чар-зілля”), – народною практикою вивіреніх “зелен-лікарів”, доповнюється унікальними (ендемичними) екземплярами Карпат, серед яких: едельвейс, відкашник, тирлич, “золотий корінь”, арніка. Їхні лікувальні властивості дуже широкого спектра: проти хвороб, тонізуючі, заспокійливі, оберігаючі, профілактичні, вітамінні, захисні, афродизіаки (особливо цінується гірська орхідея під назвою “люби мене” або любка дволиста), метеопрогностичні (плакун-трава) – їх властивості описані й, думаємо, ще будуть глибше досліджені. Із цього рослинного різноманіття вміло готуються настоянки, екстракти, мазі, наливки, примочки, порошки, еліксири. Для людини сторонньої, непосвяченої в премудрості лікування зіллям, “аптекарський” набір мольфара має вповні тільки таємниче призначення, а діє він не за принципом агресивної або ударної атаки на організм – на відміну від синтетичних медикаментів, а повільно, поступово пристосовуючись до збою, відхилення в роботі людського організму, гармонізуючись з особливостями людської фізіології.

У цілому ж інструментарій мольфара (складний і різномасний) можна оцінити, з одного боку, і як “бойовий” арсенал (професійний реманент) родом з матеріальної культури. Проте найбільше його знаряддя, засоби та прийоми походять таки з духовних начал, переплітаючись з елементами навіть ігрового дійства, а по суті своїй – синкретичні саме через сукупне застосування їх у магичній практиці на фундаменті гуцульської ментальності, тісно пов’язаної з природою регіону.

І не забуваймо, що сфера духовної культури Карпат, складовою часткою якої є гуцульське мольфарство, визначається силою духовної традиції, яка є реальною, антропоморфною, антропогенною. Карпатська магична традиція реалізується через пізнання внутрішньої реальності, внутрішні образи, внутрішню буттєвість регіону, через абстракції, символи й знаки, внутрішню енергію людини та могутність природи й тим самим – це ще й можлива система помилок і віднайдень, утрат і здобутків у пошуках людської спроможності бути, не шкодити, співіснувати з іншими в зовнішньому світі.

Варто також спробувати визнати в ставленні до карпатської магії хоча б один аспект: мольфари акумулюють не пізнану ще науці енергію, активовану внутрішньою силою і цілеспрямованою мотивацією, а, як наслідок, діють у соціумі та природному довкіллі відповідно до етичних засад, позиції добра чи зла – їх вибір вільний. Але щоб не втратити своєї сили, свого магичного таланту, можливості самореалізації, мольфар змушений діяти за законами природної (Космічної) РІВНОВАГИ, бо, порушивши її,

буде покараний. Подейкують, що легендарний Олекса Довбуш і сам був мольфаром, але, допустившись помилки, схибивши один раз на обраному шляху, заплатив за те власним життям. У чому суть його помилки – можна здогадуватися, але про деталі таємниці залежності між магом і магією наразі слід думати й говорити лише на теоретичному рівні. Істина – за “печатями”. Є три табу, які порушувати, згідно з магічним канонам, не треба: по-перше, свідомо “працювати” на чийсь смерть; по-друге, на прохання ворожити на щастя; по-третє, не наносити шкоди природі, з якої мольфар черпає магічну силу. А чому – відповідь дає старий мольфар (М.Нечай): “Усі світові духовні традиції – це часточки прадавнього знання, котре після великої катастрофи, яку колись пережила Земля, було передане в різні куточки землі й розвернулося за індивідуальними законами (розуміємо територіально-регіонально). Від природи, від повітря та води залежить сила магічних традицій народів. Вони, ці традиції, нібито різні, але Джерело, яке породило їх, – єдине”⁸. Після смерті М.Нечая, на жаль, у Карпатах відомих мольфарів залишилося дуже мало. Телевізійну популярність здобула М.Мочійовські – мольфарка із Закарпаття, що мешкає серед гір, володіє і допомагає деякими прийомами гуцульської магії Параска Стафійчук, хтось інтригуюче презентує себе як мольфара на сайтах в Інтернеті, але сумно визнавати, що справжніх МОЛЬФАРІВ можна шукати довго й невідомо чи знайдеш, бо магія розпорошена у вузьких сферах спеціалізації, а концентровано й реально доказово сьогодні себе не виявляє, мов при-чайлася чи на когось чекає.

Як би ми різносторонньо не ставилися до мольфарства, спробуймо подивитися чистими очима на те, що карпатська магія таки не абстракція. Вона здійснювала й здійснює не тільки обслуговування практичних (фізичних) потреб, але й духовних, зокрема, психологічних та моральних. Чим більша ізоляція культурного регіону, тим більш сприятливими стають зовнішні та внутрішні фактори для виокремлення такого дивовижного продукту творення, як магія, в даному випадку – мольфарства. Як вважають деякі сучасні науковці, які мають сміливість спробувати не відкидати та не ганити магію, а досліджувати її, то, на їх думку, маги (мольфари) – це були особистості з великими екстрасенсорними здібностями чи гіпнотичними навичками, які мали природну схильність до медицини, психології та педагогіки. Озброєні вірою, вміннями, знаннями, які передавалися на дуже вузькому контактному рівні, досягали серйозних результатів у лікуванні не тільки фізичних хвороб, але й душевних. Свого роду мольфари виявилися “швидкою допомогою” там, де на іншу очікувати була марна справа.

З огляду на те, що магія цікава не лише середньостатистичному жителю, але й науковцям і літераторам, кінорежисерам й акторам, доводиться визнавати, що вона і не втрачала свого призначення як культ у просторі духовної культури, особливо на Гуцульщині, де ще живі її стародавні витоки, де саме середовище дихає таємницями, а природа – могутній містифікатор на сцені поточного життя. А в соціальному бутті життя без таємниці було б дуже буденним, пісним і не цікавим.

Будучи спорідненою зі світовими магічними практиками, карпатська магія на етнічних засадах функціонально протягом довгого часу – від появи до сучасності – виховувала в двосторонньому порядку (мольфара та його суб’єкти впливу) не втрачати контакт з природою, сприяла тим самим через комунікативну функцію соціалізації людей між собою, допомагала через гуманістичну функцію налагодженню людських відносин і ставленню до самих себе, своїх потреб та потреб середовища, забезпечувала з подачі адаптаційної функції пристосуванню не тільки до довкілля, але й до об’єктивних факторів буття, за механізмом сугестивної функції вивільнювала людські можливості для самореалізації й самопомоги, а за емпіричною (когнітивною) функцією

реалізувала природну схильність людини до пізнання світу в цілому, себе зокрема й свого місця в просторі та часі.

З-поміж усіх, існуючих в ХХІ столітті культів, культ магії (мольфарства в даному випадку) виглядає не стільки “сліпим”, скільки помірковано раціональним через свою соціальну корисність і прийнятність в етнічній культурній традиції. Істинна магія (мольфарство), на відміну від шарлатанських “магічних пропозицій”, якими переповнені газетні та часом і телевізійні оголошення про сумнівного штибу послуги, буде потрібною і для гармонізації людини із середовищем і собою до тих пір, доки залишатиметься тісний зв’язок людини з природою та непохитно стоятимуть гори Карпати з їх таємничою аурую.

Таким чином, оскільки гуцульській магії притаманні багато життєво важливих функцій, то і значення її для духовної культури Карпат вагоме, тим самим визначаючи мольфарство як феномен – рідкісний, етнічно унікальний культурний здобуток.

1. Новий словник української мови. – К., 1998. – Т. 2. – С. 679.
2. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 248.
3. Kultura ludowa Goral Orawskich. – Kraków, 2011. – S. 344.
4. Гуцульщина... – С. 249.
5. Вінценз С. На високій полонині / Станіслав Вінценз. – К., 2011. – С. 82.
6. Бердник Г. Знаки карпатської магії. (Таємниця старого мольфара) / Громовиця Бердник. – К. : Зелений пес, 2006. – С. 47–48.
7. Там само. – С. 46.
8. Там само. – С. 65.

Виолетта Блощинская

(г. Ивано-Франковск, Украина)

Культ карпатской магии как феномен гуцульской культуры

В статье рассматривается сфера бытия карпатской магии как феномена духовной культуры Гуцульщины.

Ключевые слова: магия, магические инструменты, мольфарство, знания, душа, мотив, взгляд, жест, мимика, голос.

Violetta Bloschynska

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

The cult of Carpathian magic as the phenomenon of Hutsul culture

This article considers in the Carpathians existence sphere, as Hutsushchyna intellectual culture phenomenon.

Keywords: magic, magic tools, molfarstvo, knowledge, soul, motive, look, gesture, facial expression, voice.